

sor dr. Jože Koruza in med drugim naglašja njegovo poudarjanje povsem praktičnih in vsakdanjih zadev. Dr. Bogo Grafenauer predstavlja Vertovca kot zgodovinpisca obče zgodovine, predvsem kot avtorja (skupaj z Miho Vernetom) dela Občna povestnica ali zgodovina celega sveta. Vertovčev del je izšel leta 1853 kot priloga »Novic«, kot knjiga pa leta 1863 v Ljubljani. Poleg razdelitve snovi avtor prikaže tudi Vertovčeve koncepte zgodovine. Mag. Stane Granda prikazuje kmetijske razmere v Vipavski dolini v prvi polovici 19. stoletja in med drugim tudi s tabelami pojasnjuje način izrabe zemljišč, stalež živine in posestne razmere. Upokojeni univerzitetni profesor dr. Franjo Dominko naglašja Vertovčeve sestavke iz astronomije v letniku 1847 »Kmetijskih in rokodelskih novic«. Profesor iz italijanskega Vidma in po lastnih besedah »daljnji, nečak« Marino Vertovec objavlja nekaj razmišljanj o rodu Matije Vertovca, Hilarij Kosta s Kmetijskega zavoda v Novi Gorici pa kratko predstavlja primorski vinorodni rajon.

Goriški letnik v tradicionalni zasnovi začenja prispevek kustosa-arheologa Goriškega muzeja Beatrice Žbona-Trkman o arheološkem najdišču Pavlini v vasi Loka na pobočju hriba Sv. Daniela, ki predstavlja prazgodovinsko najdišče in območje rimske poselitve. Student arheologije Jernej Zavratnik prikazuje poznoantično grobišče pri Kosovelih, ki so ga našli po naključju in ga je izkopal Stipe Štekar, pri čemer je bilo treba korigirati njegovo lokacijo najdišča in celo letnico izkopavanja. Asistent Ljubljanske filozofske fakultete Peter Štih na podlagi urbarja iz leta 1598 predstavlja značilnosti toiminskega gospostva ob njegovem prehodu v roke nadvojvode Ferdinanda II. Delo lepo dopolnjujejo pregledne tabele.

Upokojeni polkovnik dr. Petko Luković objavlja drugi del razprave o borbi primorskih Slovencev proti italijanskim iredentističnim težnjam po slovenskem ozemlju leta 1878 in odmevu te borbe pri Srbih v Srbiji in Vojvodini. Pavel Budin z novogoriškega Temeljnega sodišča nadaljuje svoj prikaz delovanja Hranilnice in posojilnice v Mirnu, njene pravne ureditve in njenega poslovanja. Asistent SAZU Borut Uršič objavlja obsežen in temeljit katalog rezljanih oltarjev 17. stoletja v Goriških Brdih.

Tudi v rubriki Zapiski naletimo na mnogo zanimivih in pogosto še neznanih podatkov. Tako piše Branimir Renar o mlinih na potoku Raši, Janez Dolenc o motivu vedomcev v Posočju, Pavel Medvešek o pastirskih igrah iz Zarščine, Leopold Jurca o molitveniku istrskega škofa dr. Juraja Dobrile »Oče budi volja tvoja«, Edvin Pervanje o akciji pripadnikov narodnorevolucionarne organizacije TIGR na Sentviški planoti od 1930 do 1932 in o revolucionarju Stefanu Rijevcu, komunistu in pripadniku TIGR-a, Slavko Rejec o partizanski šoli v Podmelcu in njenih podružnicah ter Marko Vuk o življenjskih jubilejih goriških slikarjev Vladimirja Hmeljaka in Rafaela Nemca.

V rubriki nekrologov piše Branko Marušič o Arduinu Cremonesiju (1912—1983), sodelavcu Goriškega letnika z one strani meje in o bivšem ravnatelju Goriškega letnika Rudiju Hönnu (1915—1984), Marijan Breclj pa o vidnem goriškem zgodovinarju Camillu Medeotu (1900—1983). V rubriki ocen in poročil naletimo kar na 33 prispevkov, ki nam predstavljajo 15 revij s te in one strani meje.

Tudi najnovejša številka Goriškega letnika prinaša mnogo novih spoznanj o preteklosti področja, ki ga pokriva, in tako v marsičem bogati naše znanje o njem.

Andrej Vovko

Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete, 18. Ljubljana : Slovenski šolski muzej, 1985. 236 strani.

Revija treh jugoslovanskih šolsko-pedagoških muzejev (v Beogradu, Ljubljani in Zagrebu) nikakor ni »ograjene« vrste, saj se na njenih straneh pojavlja lepo število avtorjev, ki niso delavci teh ustanov, tudi piscev iz tistih republik in pokrajin, ki (še) nimajo svojih tovrstnih muzejev. Mimogrede bodi rečeno, da so se po dolgi »nosečnosti« stvari nekoliko premaknile v Sarajevu in da bodo po zagrebškem; ustanovljen leta 1901, ti jugoslovanski muzeji dobili novega družinskega člana.

Osemnajsta številka revije pomeni delno nadaljevanje prejšnje, posvečene vprašanjem predšolske vzgoje na jugoslovanskem ozemlju. Tej temi so posvečeni prvi trije prispevki. Redni profesor beograjske filozofske fakultete dr. Vladeta Tešić predstavlja predšolsko vzgojo in vzgojne zavode v Srbiji do leta 1914, ustrezno šolsko zakonodajo, tako Zakon o narodnih šolah iz leta 1898, ki je prvič pravno uredil položaj »zabavišč«, poglede vidnih pedagogov in javnih delavcev na ta vprašanja ter napore za popularizacijo otroških vrtcev v Srbiji. Dr. Nikola Petranov s skopske filozofske fakultete piše o razvoju predšolske vzgoje in izobraževanja v SR Makedoniji. Uvodoma na kratko predstavi razvoj na tem področju pred letom 1945, tako prvi ma-

kedonski vrtec iz šestdesetih let 19. stoletja, ki ga je v Solunu ustanovila učiteljica Slavka Dimkova. Članek je preveč teoretske narave, pogrešamo konkretnih podatkov in tabel o razvoju makedonskih vzgojno-varstvenih ustanov. Ravnateljica sarajevskega VVZ »8. mart« Ninka Drašković v svojem prispevku o razvoju predšolskih ustanov v Sarajevu ne dela zgornjih napak. Njen prispevek je bogat konkretnih podatkov o razvoju teh ustanov od leta 1882, ko so začele pripadnice katoliških verskih redov odpirati svoje otroške vrtce. Svoj prispevek je razdelila na več značilnih obdobjih razvoja, ki ga pripelje prav do leta 1985.

Ostale razprave v najnovejši številki Zbornika so zunaj predšolskega sklopa. Beograjski pedagoški svetnik Nikodije Trujić predstavlja napredno srednješolsko gibanje v Beogradu med obema vojnama, njegovo publicistično dejavnost, povezanost s KPJ in neuspešne napore prosvetnega ministrstva, da bi ustavilo širjenje komunističnih idej med dijaki. Tesno povezano s KPJ in še prej s socialističnimi silami so imele tudi otroške skupine »Budučnost«, ki so jih začeli ustanavljati malo pred začetkom I. svetovne vojne ter po njej. O njihovem delovanju piše upokojeni redni profesor beograjske filozofske fakultete dr. Mihajlo Ogrizović. Zelo zanimivo zgodovino gimnazije na Reki predstavlja dr. Mihajlo Čop z reške pedagoške fakultete; opisuje jo vse od njene ustanovitve kot jezuitske gimnazije leta 1627 do njene nasilne selitve preko Rječine na Sušak ob koncu I. svetovne vojne. Kustos Hrvaškega šolskega muzeja Ivan Vavra se vključuje v diskusijo o tem, kdo je napisal prvi hrvaški učbenik pedagogike — Stjepan Ilijašević (1814—1903) ali Stjepan Novotni (1833—1867). Spor, ki se o tem vprašanju vleče že od prejšnjega stoletja, sta s svojima prispevkoma v Zbornikih 15 in 16 »pogrela« Ivan Dumbović in dr. Dragutin Franković. Višji kustos Slovenskega šolskega muzeja mag. Andrej Vovko je prispeval predstavitve leta 1885 ustanovljene šolske narodnoobrambene organizacije Družbe sv. Cirila in Metoda, še posebej pa razmer ob njenem nastanku, njenih prvih korakov ter delovanja njenih šolskih ustanov.

Zelo pestra je tokrat rubrika manjših prispevkov in gradiva. Profesor zgodovine v Zagrebu Josip Čiković piše o delovanju okrajne učiteljske knjižnice v Kastvu, ustanovljene vsaj leta 1875, ki je delovala vse do leta 1921. Upokojeni beograjski profesor Milan Čordašić predstavlja trnov pot »Čitalnice« v Požarevcu, ustanovljene leta 1847, ki je bila povsem uničena v I. svetovni vojni. Iz njene tradicije je nastala biblioteka, ki danes uspešno deluje. Bibliotekarski svetovalec v Slovenskem šolskem muzeju Tatjana Hojan nas seznanja z revijo »Meščanska šola«, ki jo je od leta 1924 do leta 1941 izdajala Zveza učiteljev in učiteljic meščanskih šol, ustanovljena leta 1921. Dr. Ivan Kovačević piše o etnologiji in geografiji v prvih učbenikih geografije v Srbiji, natisnjenih leta 1832 in 1845 ter še nekaterih poznejših. Banjaluški profesor Halid Ademović predstavlja delovanje Vase Pelagića v zvezi z ustanovitvijo srbske pravoslavne bogoslovne šole v Banjaluki, odprte 1866. Cetinjski učitelj Marko Marković piše o prvih pravilih za izdajanje učbenikov v Črni gori iz konca 19. in začetka 20. stoletja. Upokojeni beograjski profesor Radoš Trebješanin nas seznaja s prvimi osnovnimi šolami za deklice v Srbiji, dr. Ante Zaninović z zadarske filozofske fakultete pa (kot že v precej prejšnjih številkah Zbornika) s šolstvom v Zadru in okolici, tokrat na zadrskih otokih (Molatu, Istu, Olibu, Silbi in Premudi) od 1941 do 1945. Upokojeni cetinjski profesor mag. Novak Jovanović prikazuje delovanje državne šole v Njeguših od 1870 do 1914, upokojeni beograjski pedagoški svetnik Rade Vuković pa življenje in delo pedagoga, pedagoškega in mladinskega pisca ter raziskovalca preteklosti Vitomirja Radovanovića (1902—1983). V delu je prikazana tudi Radovanovićevega bibliografija.

V rubriki knjižnih ocen in poročil objavljajo svoje prispevke Slavica Pavlič, dr. Dragutin Franković, Tatjana Hojan in Milan Čordašić, France Ostanek in dr. Franković pa se spominjata nekdanjega ravnatelja beograjskega Pedagoškega muzeja Borivoja Aksentijevića, ki je umrl leta 1985.

V rubriki Iz dela šolsko-pedagoških muzejev predstavlja ravnateljica Slovenskega šolskega muzeja prostorsko problematiko te ustanove, predvsem njene številne selitve do najnovejše (upajmo, da poslednje) na Plečnikov trg. Kustos beograjskega Pedagoškega muzeja Maja Nikolova piše o razstavi o šolstvu in prosveti v Srbiji od 1900 do 1918, ki jo je ta muzej pripravil leta 1984. Kustos Ivan Vavra ter višji kustos Ksenija Simić poročata o razstavah Hrvaškega šolskega muzeja Šolstvo Banije v NOB in Zagreb v svobodi, ravnatelj beograjskega Pedagoškega muzeja Svetomir Gačić pa o ustanovitvi odbora za proučevanje zgodovine učiteljstva v Srbiji in o spominskem sestanku v čast staroste srbskih učiteljev Miloša Jankovića. Zvezek zaključuje prispevek k bibliografiji del o organizatorju naprednega hrvaškega učiteljstva Ivanu Filipoviću, ki ga je pripravil mag. Emer Munjiza.

Pred nami je po vsem sodeč zelo raznovrstna in pisana številka revije za zgodovino jugoslovanskega šolstva in pedagogike, ki bo vsekakor prispevala k poglobitvi našega znanja na tem sicer še precej nepreoranem področju.

Andrej Vovko